

Стара школа у златиборском селу Мачкату

НАДЕЖДА ПЕШИЋ-МАКСИМОВИЋ

Када је Милан Ђ. Милићевић, инспектор Министарства просвете, добио задатак да школске 1870/71. године прегледа основне школе у ужичком округу¹, задивљен школском зградом у златиборском селу Мачкату, изграђеном 1859. године, записао је: „На брду једном од кречног камена, где човек не може корачати, а да се не спотакне, подигнута је красна црква и здање за школу таква каква би с обзиром могла и у Бечу служити за ту цел.” Даље је забележио да „у овој величанственој школи нема више од 45 ђака, и они су једва заузели једно крило зданија, а друго чами празно, и чека да се народ намножи, па тек ако онда обитаваоце добије”.²

Његово одушевљење није било безразложно и нимало претерано. И данас ова школска зграда, мада нешто измењена јер јој је додата нова зграда која належе на стару, изазива дивљење својом величином, пространошћу и изгледом. Нови део зграде изграђен после другог светског рата је монтажан, направљен од дрвета, и изазива супротно дејство (сл. 1). Становници тога краја сматрају да дограђени део школе представља одраз њихове немаштине и редовно додају да су, судећи по новој школи, данас сиромашнији него што су били пре више од сто двадесет година.

Стара школска зграда је приземна, постављена у правцу западисток, дугачка 28,25 m, а широка 23,81 m. Изграђена је на стрмом земљишту у облику окренутог ћириличног слова П — Ц, са два паралелна крила, те се може рећи да има осам лица (сл. 2). Зидана је од тврдог материјала, од опеке са кречним малтером, зидови су дебели 68 cm и омалтерисани.

На главној фасади, према путу, углови и оквир улазних врата пластично су наглашени имитацијом камених квадара (сл. 3). Улазна врата, у осовини симетрије, надвишена су застакљеним, лучно засведеним отвором како би се осветљавао узани пролаз. Тако је и визуелно више истакнут главни улаз у школску зграду. С обе стране улазних врата постављене су две плоче од црног мермера, дужа на северној с именима ђака и учитеља ове школе погинулих у другом рату и краћа, са

¹ Г. Шкоро, *Основне школе у златиборском срезу у XIX веку*, Ужички Зборник 1, Титово Ужице 1972, 66.

² Ст. Игњић, *Из историје ужичких школа прве половине XIX века*, Настава и васпитање 4, Београд 1959, 228; М. Р. Бенић, *Златибор у прошлости*, Титово Ужице 1983, 62.

Сл. 1. Стара школска зграда из 1859. године са новим монтажним делом подигнутим после другог светског рата у златиборском селу Мачкату

Fig. 1. Vieux bâtiment scolaire de 1859 et son annexe montée avec des éléments préfabriqués dans le village de Mačkat (mont Zlatibor), après la Seconde guerre mondiale

Сл. 3. Главна — западна — фасада старе школске зграде

Fig. 3. Façade principale du vieux bâtiment scolaire, celle de l'ouest

јужне са називом школе. После другог светског рата школа добија име Миливоја Боровића, познатог партизана из овога краја. На фасади зграде су две групе по три прозора ширине 105—107 cm. Прозори су распоређени у равномерном ритму.

Остале две фасаде су једноставне. Прозори су распоређени у паровима или појединачно. Оквири су им такође пластично обрађени у малтеру.

На јужној фасади је још један улаз са малом терасом, неколико степеница и оградом (сл. 4). На источној фасади централног дела се налазе два прозора и у средини трећа двокрилна врата, наспрамна према главним, улазним вратима (сл. 5). Она воде у двориште, где су пумпа и нешто удаљеније санитарне просторије.

Основа зграде је симетрична, рашчлањена на три, по функцији различита међусобно повезана дела. Између централног дела и два крила је двориште (сл. 6). У централном делу и у једном крилу одвија се настава а у другом делу су административне просторије.

У централном делу се налазе две највеће учионице (величине 9,48x5,48 m и 9,47x6,60 m, висине 3,72 m). У сваку се улази посебно из пространог предворја. Између учионица је узани пролаз, једва широк 1,85 m, који главни улаз повезује са централним ходником и осталим просторијама у крилима зграде. Две учионице у северном крилу су повезане вратима тако да се из централног ходника улази из једне у другу. У првој учионици су пробијена двокрилна врата која везују стару са новом монтажном школском зградом.

Јужно крило је издељеније. Уместо две велике, овде су четири веће просторије и као пета, мали улазни ходник у који се долази спољним степеницама. Ове административне просторије су са учионицама такође повезане централним предворјем. У овом крилу су смештене канцеларија директора школе и соба за наставнике; у мањој просторији је библиотека а најмања служи као остава.

Првобитно су ово биле стамбене просторије намењене учитељу — „учитељев стан“, који је имао три одељења. У плану основе пише да је ту био учитељев стан. Просторије у северном и јужном крилу готово су исте дужине и ширине, с том разликом што је просторија између велике учионице у централном делу зграде и данашње канцеларије директора школе током изградње подељена на две мање. То закључујемо по дебљини преградног зида који је такође широк 68 cm.

И казивања мештана потврђују да је учитељ ту становао у прошлости. О обезбеђењу стана за учитеља у склопу школских просторија размишљало се много раније упоредо с изградњом основних школа. Године 1835. издат је акт Попечитељства просвештенија којим су утврђени планови „зданија за окружне школе“ и из објашњења скице плана сазна-

→
Сл. 2. Стара школска зграда, централни део са два крила, авионски снимак из 1936. године

Сл. 4. Јужна фасада — нови улаз са малом терасом, степениште новог улаза

Сл. 5. Источна фасада централног дела — улаз са по једним прозором са стране

Fig. 2. Vieux bâtiment scolaire, partie centrale avec les deux ailes, vue aérienne de 1936

Fig. 4. Façade méridionale — escalier de la nouvelle entrée

Fig. 5. Façade orientale de la partie centrale — entrée flanquée de fenêtres

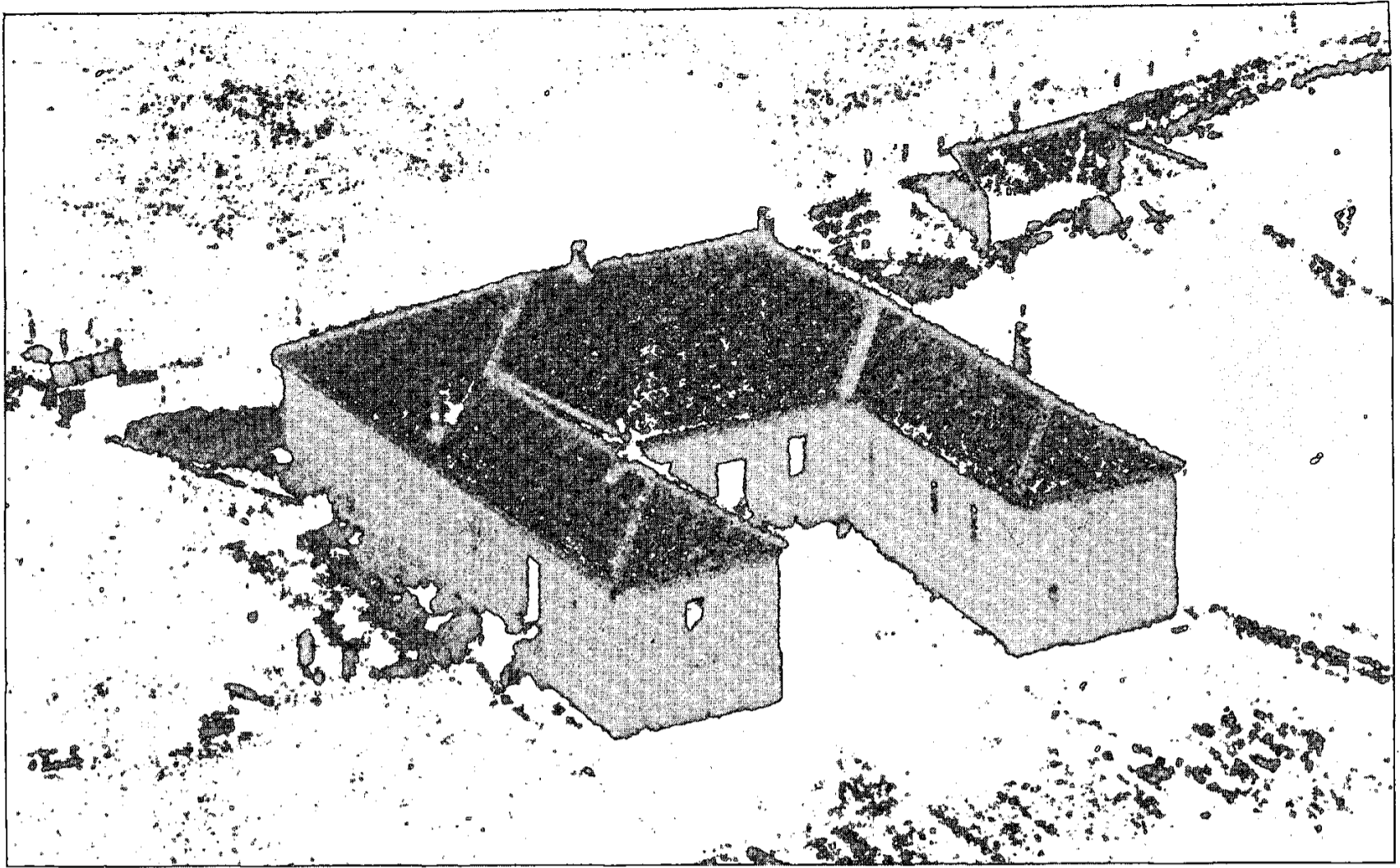
јемо да су поред учионица предвиђена и два мала стана за учитеља.³

О првобитном изгледу ове школске зграде сазнајемо више на основу фотографије из 1932. године (сл. 7). Пре 55 година школску зграду, пре него шта је почела да се поправља, снимео је учитељ Драго Жиравац.⁴ На фотографији се види да је кров покривен ћерамидом. На слемени централног дела је звонара од дрвене грађе квадратне основе, звана „кубе“. Ту су отвори на све четири стране, четвороводни кровић и покривач од дасака или лима, што је са фотографије веома тешко установити, Ђаци су је звали „звечка“.⁵ У једноставној, водоравној архитектури зграде силуета кубета се истиче као вертикала и делује упечатљиво. То је био једини украс видљив из далека. Осим тога, школска звонара је имала и праву друштвену улогу. Звоном

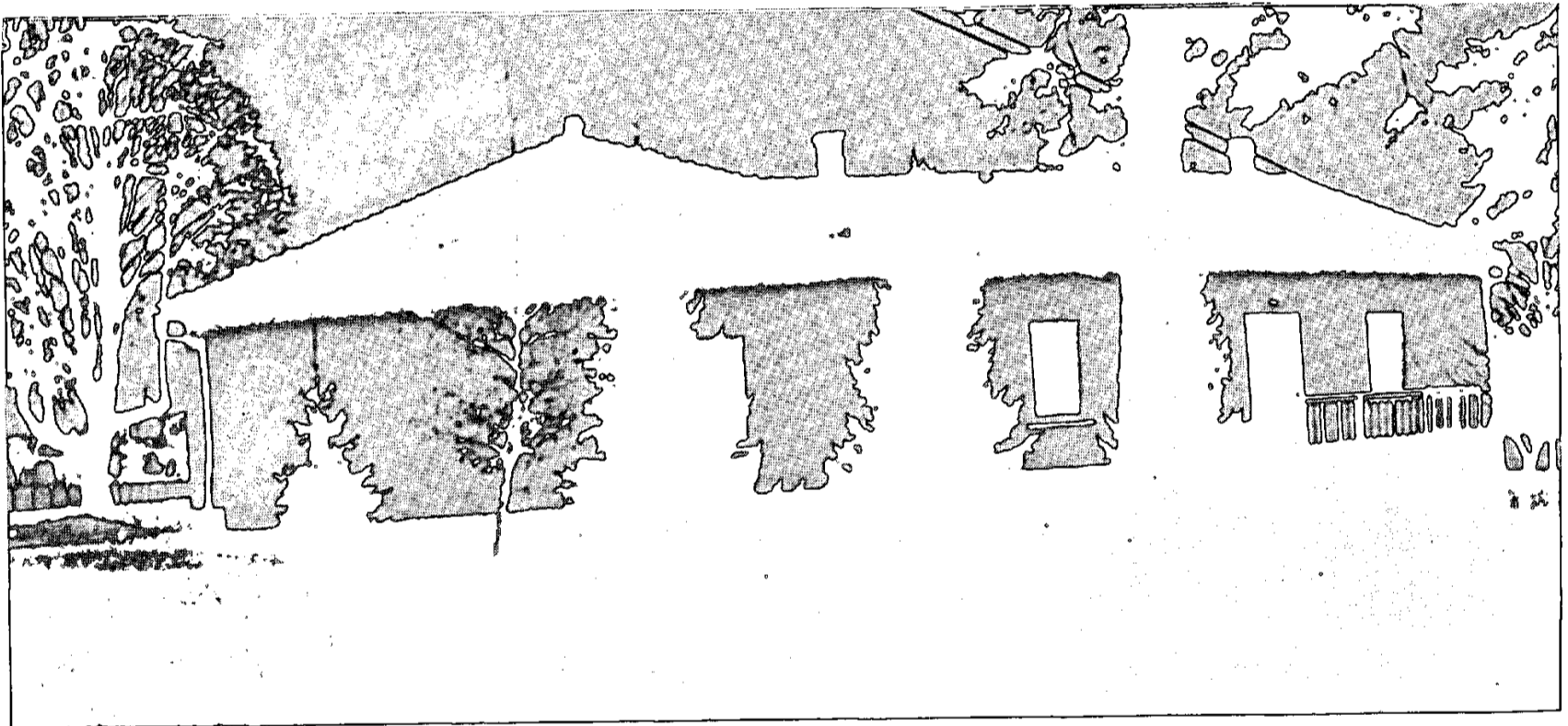
³ Архив Србије, КК 1835, XXXVIII — 201; Б. Вујовић, *Уметност обновљене Србије 1791—1848*, Београд 1986, 152.

⁴ По казивањима директора мачкатске школе учитељице Савете Бондрић, која нам је и уступила стару фотографију, на чему јој и овом приликом захваљујем.

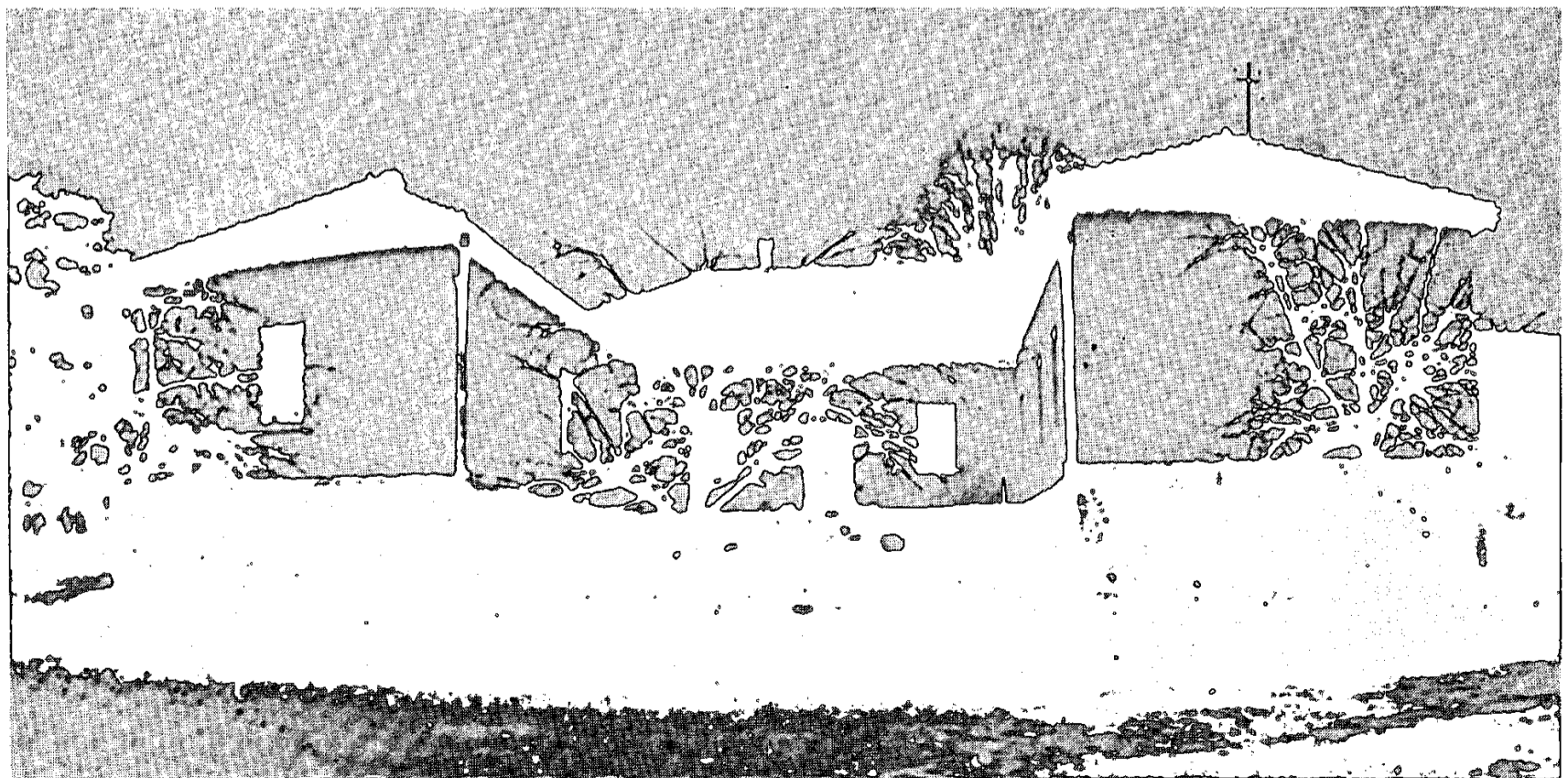
⁵ Б. Живковић — Митар Мићовић, *Историја века једног занатлије*, Настава и васпитање, св. I, 1952.

2

4

5

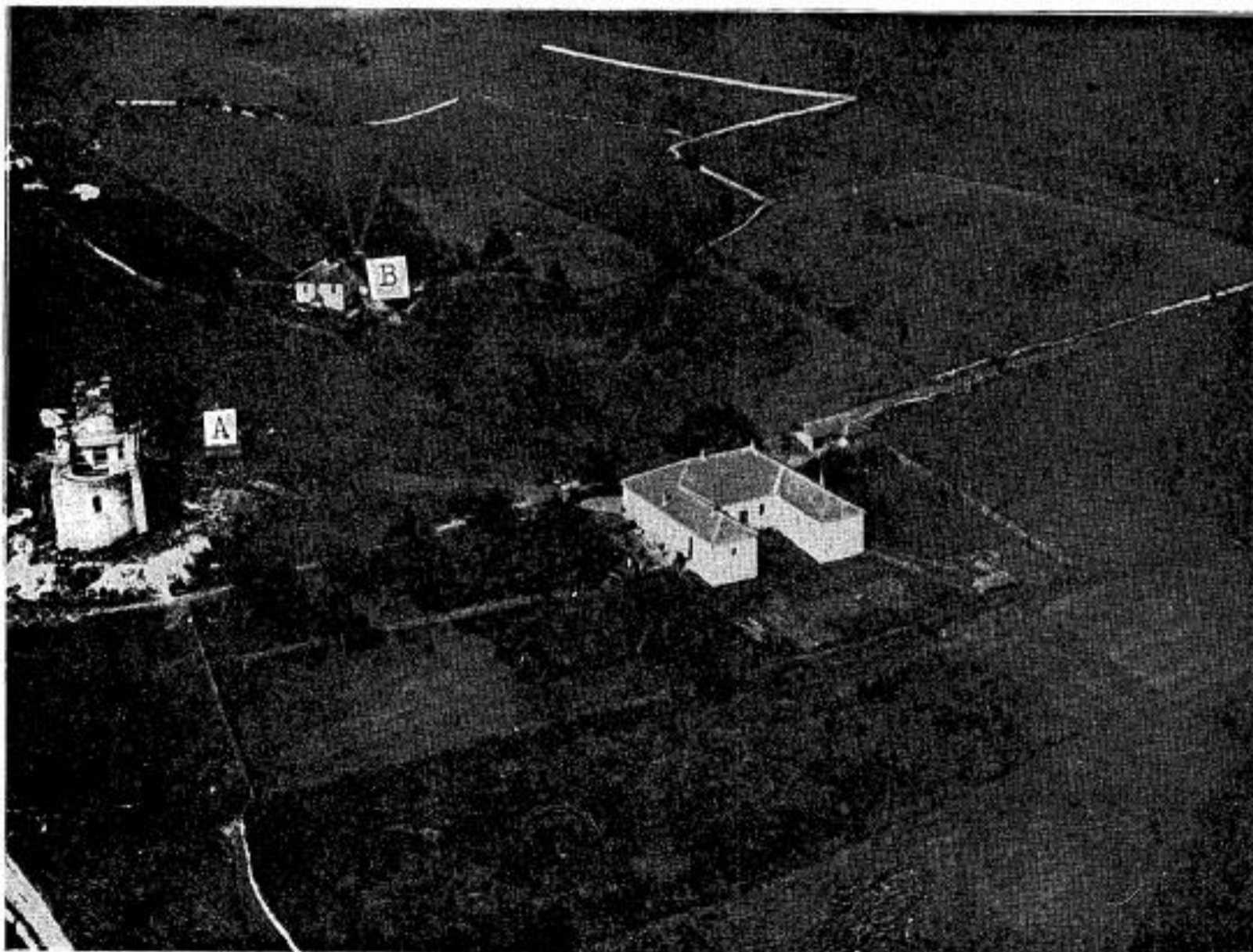
Сл. 6. Основа старе школске зграде (снимио Б. Митровић 1982. године, израдио план арх. Б. Пешић)

Fig. 6. Plan du vieux bâtiment scolaire (relevé, en 1982, par Dj. Mitrović, élaboré par B. Pešić, architecte)

Сл. 8. Зграда основне школе са кубетом у селу Медвеђи код Трстеника. Приземље са кубетом подигнуто је 1872, спрат је дограђен 1931. године

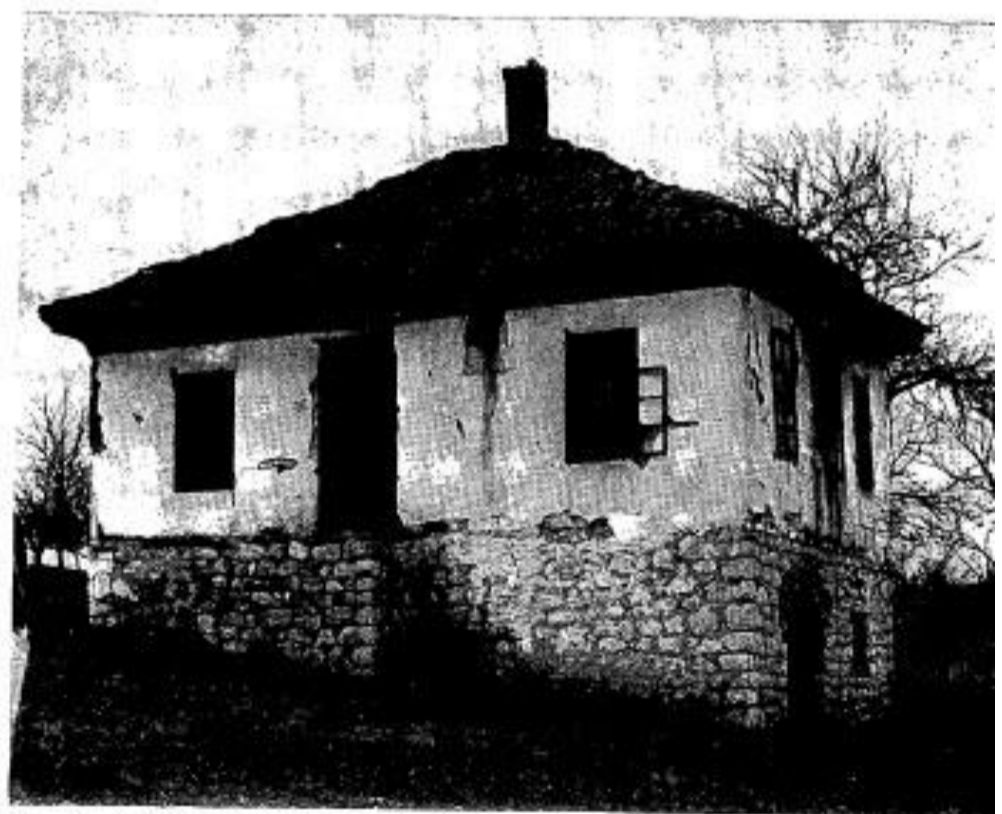
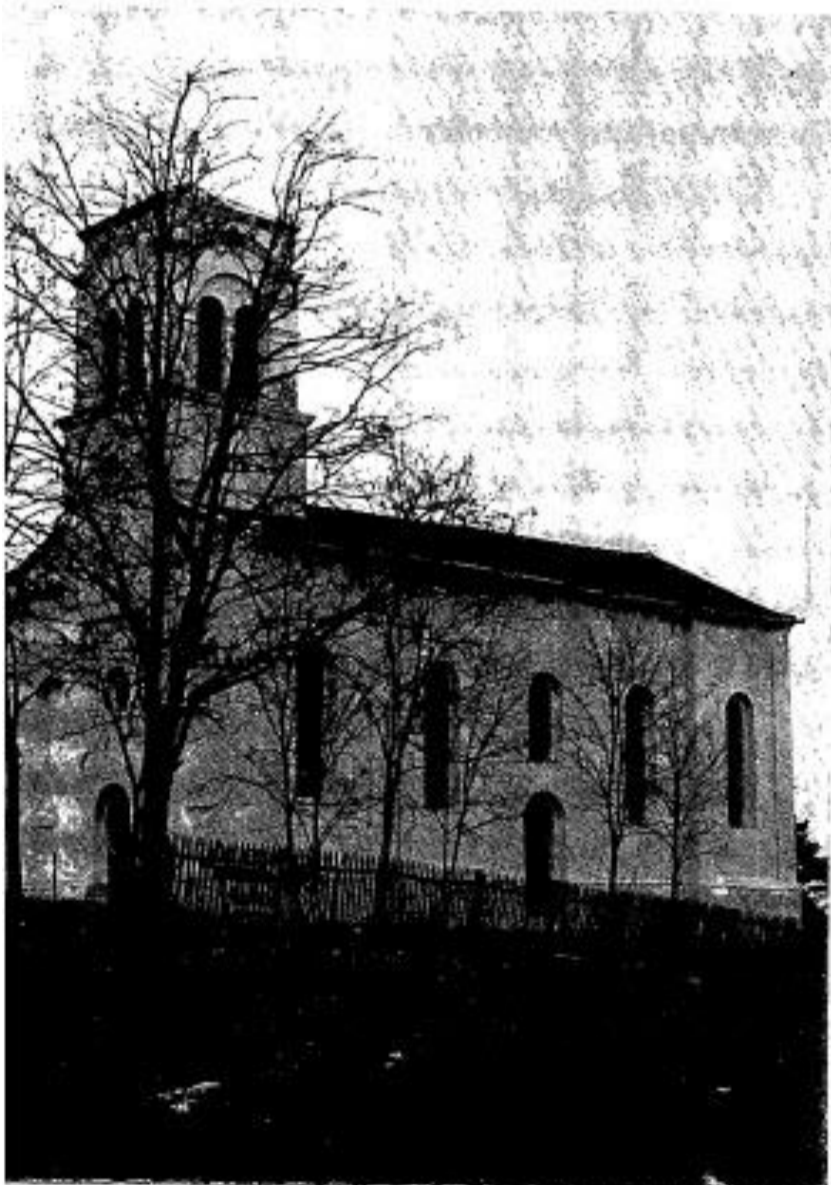
Fig. 8. Bâtiment scolaire, surmonté d'une coupole dans le village de Medvedja, près de Trstenik. Le rez-de-chaussée et la coupole datent de 1872, l'étage de 1931

Сл. 7. Првобитни изглед старе школске зграде са звонаром на крову — снимљено 1932. године

Fig. 7. Aspect originel de l'ancien bâtiment scolaire surmonté d'un clocher — photo de 1932

Сл. 9. Авионски снимак из 1936. године центра села Мацката са школом, црквом и општинском кућом (касније механа)

Сл. 9 А. Црква посвећена св. пророку Илији, подигнута 1857. године

Сл. 9 Б. Зграда старе општине, затим механе, данас напуштена

Fig. 9. Vue aérienne, prise en 1936, du centre du village de Mačkat — école, église et mairie, cette dernière transformée par la suite en auberge, actuellement abandonnée

су сакупљани ђаци, нарочито они из удаљених села, и обавештавани о времену када треба поћи у школу. Тако је мачкатско школско звоно три четвртине века звонило и будило ђаке, позивало их у школу, објављивало почетак и завршетак часа.

У време када у селима није било часовника (а ни у варошима их није било), школска звонара је била неопходна ђацима и, природно, користила је и целом селу.

„Кубе“ за звоно није било реткост. Налазимо га и у Горњој Добрињи, на школи која је била задужбина кнезова Милоша и Михајла. Завршена је 1857, две године пре завршетка школе у Мачкату.⁶ Нисмо наишли на податак да је можда било наређено тако градити, нити да је звонара била уцртана у типске планове школских зграда. У центру села Медвеђе код Трстеника, налази се зграда основне школе, приземље је изграђено 1872, спрат је дозидан 1931. године. На крову згра

де до наших дана сачувано је „кубе“ (сл. 8). И основна школа „Вук Караџић“ у Лозници, подигнута после првог светског рата, имала је звоно на крову, које је коришћено све до почетка другог рата, када су га скинули. Међутим, у појединим селима Швајцарске, нарочито у француском делу, и данас су очуване звонаре на крововима као украс школских зграда.⁷ На старој фотографији школска зграда и двориште ограђени су тарабама са широком двокрилном капијом са двосливним кровом.

Имамо неколико разлога да верујемо да је на старој фотографији школа у Мачкату из времена када је саграђена. Несумњиво да је то дуг период. Нормално је поставити питање зар школа није преправљана пуне 73 године, тј. од 1859. до 1932. Времена су била бурна, Србија је издржала више јаких унутрашњих потреса, династијске промене, погоршане политичке прилике и трвења политичких странака. У ужичком крају политичке трзавице су нарочито погодиле јачању хајдучије, која није била мало зло. Стара невоља карактеристична за овај део Србије је пратила цео народни живот.⁸ Србија је водила, како се овде каже — „претурила преко главе“, три ослободилачка рата: 1876—78, 1912—13. и 1914—1918. године. Осим тога, да не заборавимо, Турци су Ужице напустили 1862. године. Такво стање није погодило унутрашњем развоју земље те је школа у Мачкату била онаква каква је направљена. Да је тешко економско стање дуго трајало и после првог светског рата, показује нам пример цркве у Мачкату. Срушена у овом рату стајала је тешко оштећена све до 1936. године из које постоји авионски снимак⁹ (сл. 9, 9а и 9б).

После непуних двадесет година од првог рата, 1932. године на школи су предузети већи радови. И прво је скинуто школско звоно, тј. звонара, за чим веома жалимо, јер је упропашћен првобитни изглед. Измењена је,

свакако, и кровна конструкција јер је стари кров био стрмији од данашњег. Са прозора су скинуте железне решетке, на јужном крилу пробијена врата и додате спољашње степенице. Звонара је уклоњена из незнања, али изглед школе и унутрашњи распоред нису много измењени. Школа је добила електрично осветљење и уведена је вода, а у дворишту на источној страни иза зграде озидани су нужници. Тако је за наставак рада школе у савременим условима учињено доста.

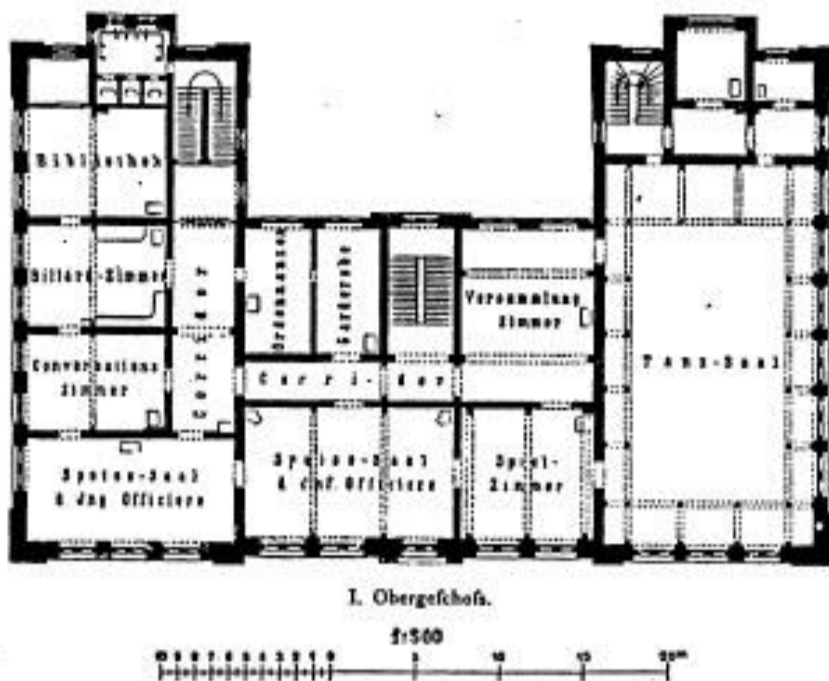
Школа је обележила своје јубилеје, 1959. године, славила је стогодишњицу постојања, а 1979. стодвадесетгодишњицу.¹⁰

*

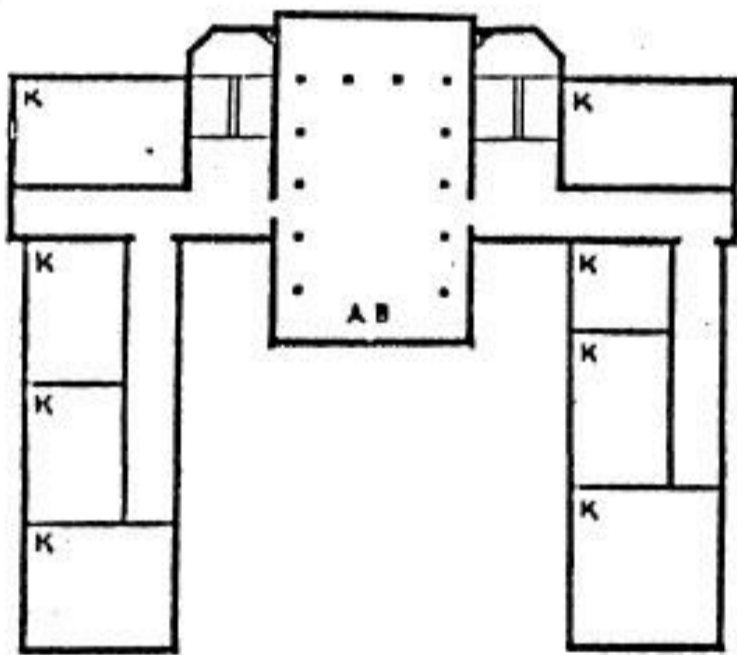
Из времена када се планирало да се изгради школа у селу Мачкату, сачувана су и многа архивска документа. Први документ у коме се помиње изградња школе поред цркве и среске куће је из 1850. године.¹¹ Године 1852. начелнику среза златиборског пише начелник окружни потпуковник кавалир М. Трифуновић и каже да из извештаја сазнаје да становништво четири села: Чајетина, Крива Река, Бранежац и Мачкат жели да изгради цркву и додаје да треба „изићи и места размотрити гди ће, не само за подизање цркве него и школе и срезске куће“.¹²

Годину дана касније, начелник окружни мајор Кавалир И. Чворић пише 2. марта 1853. године „Високославном Попечитељству просвештенија“ да становништво поменутих села жели да подигне цркву у средишту села Мачката.¹³ У овом акту нема ни помена о школи. Међутим, следеће године, 10. марта 1854, добијен је одговор. Попечитељство унутрашњих дјела Начелству окружја ужичког налаже да инжењер изађе у Мачкат ради одређивања места „за цркву, школу и срезску кућу“. Попечитељство је одредило „инцинира окружја Београдског и вароши Београда Г. Еразмуса Кломиника да оде у Мачкатску општину и да по предлогу Началничества изабере и определи места на којима ће се нова Црква, Школа и Срезска кућа начинити а при том и план од мјестоположенија за ову потребу изабрати“. Даље се налаже именованом инжењеру да одреди једног члана који ће поћи са њим и да на лицу места обави посао и то у присуству представника осталих општина које желе да изграде нову цркву у заједници. Акт је потписао „Помоћник Попечитељства Полковник Кавалер А. Ј. Ненадовић и Главни Инцинир Невола“.¹⁴

Из свих докумената се јасно види да је државна управа захтевала да се поред цркве изграде и школа и среска кућа. За среску кућу је имала одређене разлоге. Нова управа је желела да умањи вредност Чајетине, познатог седишта сердара Јована Мичића, верног сарадника кнеза Милоша, чијим хапшењем се и Чајетина кажњава и губи ранији значај.

Сл. 10. Основа јавне грађевине са два крила у Шћећину (Пољска) из краја 19. века, *Handbuch der Architektur, Viertes Teil, fig. 66, Stuttgart 1904.*
 Fig. 10. Plan d'un bâtiment public à deux ailes de Szczecin (Pologne), XIXe siècle, *Handbuch der Architektur, Viertes Teil, fig. 66, Stuttgart 1904*

Сл. 11. Скица основе основне школе са два крила изграђена између два светска рата у Хилдесхајму (СР Немачка), *Wasmuths Lexikon der Baukunst, Viertes Band, Schule, Grundrisstypen neuzeitlicher Schulbauten, Berlin 1929*

Fig. 11. Esquisse du plan de l'école primaire à deux ailes, bâtie dans l'entre-deux-guerres à Hildesheim (République Fédérale d'Allemagne), *Wasmuths Lexikon der Baukunst, Viertes Band, Schule, Grundrisstypen neuzeitlicher Schulbauten, Berlin 1929*

Стога је срески центар требало да постане Мачкат, али се то ипак није остварило. Чајетина је постала варошица, а Мачкат је до данас остало село. У време када се водила преписка око изградње три најважније друштвене зграде у средишту Мачката, све четири општине Чајетина, Крива Река, Бранешци и Мачкат имале су 323 пореске главе.¹⁵

Дуго је трајала преписка у којој се настојало да се тачно зна ко ће сносити трошкове изградње и из којих ће се извора обезбедити новац. Из исте преписке сазнајемо да је и цркву и школу изградио народ „драговољним давањем и једнодушним прирезом”.¹⁶ Коначан план за мачкатску школу стигао је тек 1858. године.¹⁷

Да ли је то био типски план, предвиђен за све основне школе у Србији, или је израђен специјално за ову школу, остаје нам да размислимо. Још 1835. године Попечитељство просвештенија издало је акт са плановима за подизање гимназија или академија и окружних школа. Опис замишљене гимназије „као грађевина квадратне основе са два бочна крила између којих се налази двориште”¹⁸ сасвим одговара мачкатској основној школи. То нас наводи на помисао да је за следеће две деценије, када је изграђена основна школа у Мачкату, схватање о значају и важности основне школе и стварање повољнијих услова за савремено школовање, толико порасло да се применио план намењен вишој школи.

Године 1857. Александар Карађорђевић „књаз србски” издао је УСТРОЕНИЕ ОСНОВНИ

⁶ Н. Живковић, *Школе и учитељи у ужичком крају у XIX веку*, Титово Ужице 1981, 253 (фотографија школе са „кубетом” за звоно на стр. 252).

⁷ У швајцарском селу Фонтен код Нојшатела на основној школи и данас стоји на згради звонара за школско звоно.

⁸ Н. Живковић, *Окружење ужичко половином XIX века*, Титово Ужице 1984, 430.

⁹ Јуна 1936. године војни пробни пилот Милоје Мојсиловић снимио је цркву и школу — центар села Мачката из авиона фабрике „Брега” из Краљева. Фотографију нам је позајмио мачкатски свештеник Радојица Васиљевић на чему му и овом приликом захваљујемо. Љ. Р. Ђенић, *Сто година школе у Мачкату*, Настава и васпитање бр. 2, Београд 1959, 101—104.

¹⁰ Љ. Р. Ђенић, *Основна школа „Милоје Боровић”, прославља 120 година*, Просветни преглед, октобра 1979.

¹¹ Историјски архив Титово Ужице, Н. 3202 (Начелство округа ужичког) 27. јунија 1850.

¹² Ис. А. Т. Ужице Нр. 4021, 19. августа 1852.

¹³ Архив Србије — НОУ, Несређена грађа 2. марта 1853.

¹⁴ Архив Србије — НОУ, 1854, Несређена грађа 1854.

¹⁵ АС — НОУ, Несређена грађа 2. марта 1853.

¹⁶ Ис. архив — Т. Ужице ред. бр. 2520 Нр. 4021 од 19. августа 1952. год.

¹⁷ Н. Живковић, *Ужице 1862. године. О једном раздобљу из историје ужичког краја*, Титово Ужице 1981, 115.

¹⁸ Б. Вујовић, *нав. дело*, 152,

Школа' у Княжеству Србији.¹⁹ У другој глави о школским здањима, четири параграфа због своје напредности заслужују да их у потпуности цитирамо:

ГЛАВА ДРУГА

О Зданијама Школскимъ.

§. 10.

При построяваню новы' зданія' школски', као и обнавляню исты, дужне ће бити обштине и надлежне власти пазити, да се таква на удобнѣмъ, здравѣмъ и оцеднѣмъ мѣстима подижу.

§. 11.

Зданія за школе опредѣлна имаю бити одъ тврдогъ и доброгъ матеріяла, удобна и цѣлнхгодна, зато ће се таква по плановима, за ту цѣль одобренѣма, градити.

§. 12.

Будући да спрамъ величине Обштине Школске треба и зданіе школско соразмѣрне величине подићи, то ће се Попечителство Просвѣщенія постарати, да се выше планова за ту цѣль израде и у приправности имаю.

§. 13.

По плану начинѣно зданіе школско садржаваће и удобно обиталиште за Учителя, као и за ученике оны' Обштина' Школски', кои су села одъ школе удалѣна и куће разсѣјане.

М. Б. Милићевић наводи да су 1857. начињени и литографисани планови за три врсте школа, у којима се водило рачуна о економским могућностима општина и броју ученика.²⁰ На жалост, у архивама нисмо успели да пронађемо те планове и да сазнамо ко их је и израдио.

М. Ђ. Милићевић наводи да су 1857. начињени и литографисани планови за три врсте школа, у којима се водило рачуна о економским могућностима општина и броју ученика.²⁰ На жалост, у архивама нисмо успели да пронађемо те планове и да сазнамо ко их је и израдио.

Да је мачкатска школа била изузетак закључујемо и по томе што су касније грађене школе у златиборском срезу, као на пример у Биоски, Сирогојну, Доброселици, биле „просто неугледне“. У 1870. години изграђена је „школска зграда у Доброселици и то од набоја, покривена дрвеним кровом и имала је једну учионицу и стан за учитеља“.²¹ Стога претпостављамо да је план за школску зграду у Мачкату израдио исти „инцинир“, највероватније онај који је радио план и за цркву. Да ли је то био Јан Неволе „главни инцинир“ или Еразмус Кломински који се помиње у документу из 1854. године тешко је утврдити. Познато је да је Јан Неволе учествовао у изради планова за цркве у Ужицу (1844) и Рачи (1846), те му овај део Србије није био непознат. Он је био нарочито познат по пројектима за репрезентативне грађевине у Београду и у унутрашњости и по речима М. Коларића „он постаје водећа личност романтичарског раздобља нашег грађевинарства“.²² Свакако да је неке грађевине за њега мање занимљиве могао да уступи своме колеги и потчињеном,

Еразмусу Кломинском (у актима стоји Кломиник), иначе мање истакнутом инжењеру.

Ипак, једно је сигурно. Они су дошли из европских земаља, са Запада донели знање стечено у тим срединама и преносили га у нову, ослобођену Србију која је настојала да се приближи напредним земљама. Грађевине, основе облика, како смо је ми назвали, окренутог ћириличног слова П — Ц срећу се свуда у Европи. Принцип симетрије у композицији главне фасаде, код свих јавних грађевина био је спровођен и трајао је веома дуго (сл. 10). Налазимо га средином прошлог, па све до почетка нашег века.²³ Тип основе са два крила у Европи зван тип слова У прихваћен је у архитектури као здравствено и функционално разумно решење и примењиван је нарочито за школе те су се у том облику градиле школске зграде све до између два рата (сл. 11).²⁴

Тако је школска зграда у Мачкату зидана по „европски“ и по свему судећи, бар колико ми знамо, једина је таква у Србији. Забележено је да је градња основне школе завршена јула 1859. а рад „нормалне правитељствене школе“ почео је исте јесени, школске 1859/60. године.²⁵ Зна се да је цркву радио „мајстор зидарски“ Риста Стефановић²⁶, те претпостављамо да је исти мајстор зидао и школу.

Школу у Мачкату похађала су деца не само из четири општине које су се удружиле да изграде школску зграду већ и из веома удаљених села, из Семегњева, Јабланице и Доброселице²⁷ (сл. 12). Дуго су ђаци ових села зими по врлетним местима и сметовима снега морали да иду у Мачкат у школу. Тек после непуних 30 година Чајетина се одвојила од школске општине у Мачкату и 1886. године добила своју школу.²⁸ Свакако да су врлети златиборске ометале ђаке у похађању школе али прави разлог је време у коме су тешко продирале просветитељске мисли. Знано се да је неопходно школовање мушке деце, а о женској се није ни размишљало. Многим

¹⁹ Архив Србије инв. 16890. 22. август 1857.

²⁰ М. Б. Милићевић, *Школе у Србији*, Гласник СУА VII, Београд 1868, 28.

²¹ Г. Шкоро, *нав. рад*, 56.

²² М. Коларић, *Класицизам код Срба*, Београд, Грађевинарство, Народни музеј у Београду, Београд MCMXLVI, 35.

²³ *Handbuch der Architektur* (Entwerfen, Anlage und Einrichtung der Gebäude), Vierter Teil, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart 1904, 69.

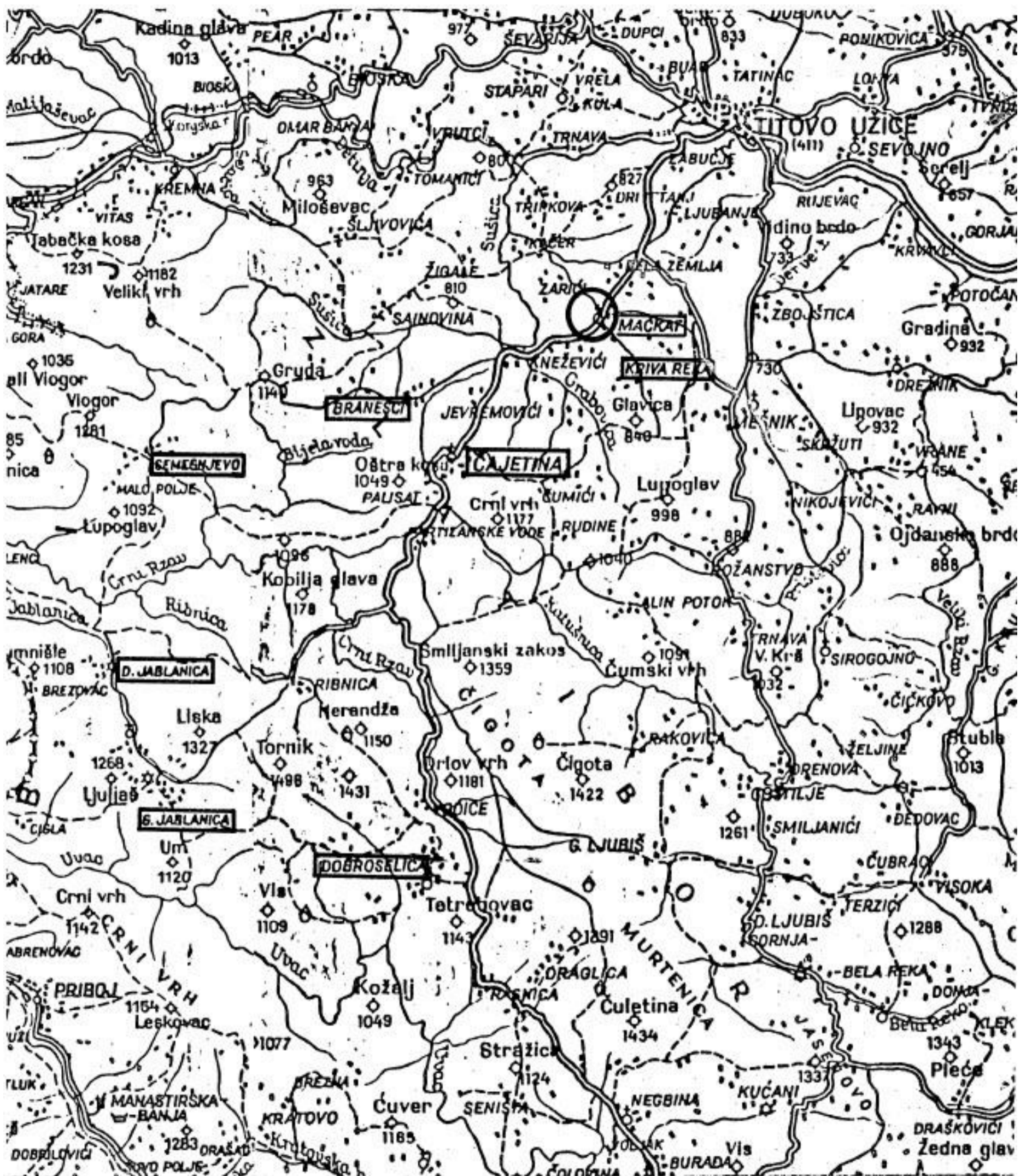
²⁴ *Wasmuts Lexikon der Baukunst*, Vierter Band PZ под „Schule“, (Grundrisstypen neuerzeitlicher Schulbauten), Берлин 1929.

²⁵ Ст. Игњић, *Ужичке школе пре сто година*, Вести 13. августа 1959; Ст. Игњић, *Ужичка нахија*, Београд 1961, 121—122; Г. Шкоро, *нав. рад*, 56.

²⁶ Архив Србије — НОУ, Несређена грађа, 2. марта 1853.

²⁷ М. Р. Ђенић, *Златибор*, 63.

²⁸ Г. Шкоро, *нав. рад*, 59.

Сл. 12. Мапа сеоских насеља на Златибору из којих су ваџи долазили у мачкатску школу

Fig. 12. Carte des agglomérations rurales du Zlatibor d'où les élèves venaient à l'école de Mačkat

родитељима све то није било блиско, те су нерадо слали децу на школовање. Ђака је било мало и записано је да је у школској 1878/79.

—у време када је Србија ослобађала свој југоисток, у мачкатској школи било свега 55 ученика.²⁹

Па ипак, школа у Мачкату је имала изузетан значај за просвећивање овог краја. По подацима из 1866. године од 20.384 становника Златибора било је 321 писмено лице.³⁰

Изградња школске зграде и отварање школе у златиборском селу Мачкату, у другој половини XIX века, представља у културној историји Србије значајан датум, Кроз ту школску зграду, српски народ и његова државна уишава су јасно изразили своју одлучну вољу и тежњу да просвета и њен друштвени и културни значај буду видно истакнути у новој европској архитектури. Упркос тешким економским приликама сеоских општина златиборског среза становништво се излаже трошковима јер су постојала настојања да се просвета шири, и да се школство уздигне на виши степен. Очигледно да су Вукове идеје

—а то бисмо желели да нагласимо у години прославе двестоте годишњице његовог рођења — борца за описмењавање народа и за отварање школа по читавој земљи а нарочито у растуруним селима, овде нашле погодно тло.

Државна управа се стара да стручњак прегледа простор и одреди — али заједно са народом — повољан положај зграде. Предвиђало се да школа постане важан део сеоског друштвеног живота, друштвени центар и њена зграда се поставља покрај пута у близини цркве и планиране среске куће. Школска зграда је модерна и здрава, потпуно осветљена и осунчана. Ова угледна грађевина, за коју М.

Ђ. Милићевић каже да је скупочена³¹, говорила је и житељима четири села који су се удружили да је изграде, и не само њима, да Србија стварањем нове градске културе и грађанског друштва, ради и на културном развоју села, на школовању нових генерација које ће доприносити јачању културног живота Србије.

*

Први пут смо 1982. године обишли школу у Мачкату. И нас је, више од једног столећа после Милићевића, освојила пространа (захвата готово 500 m²) сеоска школска зграда. Поносни на њу, многи мештани су писали о њој (Љ. Бенић, Ст. Игњић, Н. Живковић, Г. Шкоро). Ипак, она је до наших дана остала недовољно позната и у нашој културној баштини није добила место које јој припада.

Пишући овај чланак, намера нам је била да школу у Мачкату представимо и да покушамо да је више приближимо нашој јавности, нарочито посленицима заштите споменика културе. Прикупили смо довољно грађе и архитектонски је снимили³², да бисмо је предложили да се упише у списак културних добара од изузетног значаја за нашу Републику — јер то она заиста и заслужује.

²⁹ Г. Шкоро, *нав. рад*, 57.

³⁰ М. Р. Ђенић, *Златибор у прошлости*, 63.

³¹ М. Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, 643.

³² Архитектонски техничар Ђорђе Митровић, конзерватор Републичког завода за заштиту споменика културе, децембра 1982. г. архитектонски је снимио школску зграду у Мачкату.

L'ancienne école du village de Mackat au pied .de Zlatibor

NADEŽDA PESIĆ-MAKSIMOVIĆ

L'école primaire du village de Mačkat, située au pied du Zlatibor, fut construite en 1859. La date de sa construction est fournie par des documents d'archives, conservés aux Archives, de Serbie à Belgrade et aux Archives historiques de Titovo Užice. Le bâtiment nous est parvenu modifié, mais il continue d'exercer sa fonction primitive. La modification la plus importante — enlèvement du clocher, situé auparavant au sommet du toit — changea la silhouette du bâtiment. Une photographie de l'école, prise dans l'entredeuxguerres, témoigne de l'existence de cette coupole que les élèves appelaient «hochet».

Le bâtiment scolaire, composé d'un rezdechaussée, d'une superficie de 500 m², se dresse sur un terrain en pente et présente la forme de la lettre cyrillique «п» qui a été inversée. Le plan du bâtiment est symétrique et comporte trois éléments, différents par leur fonction: une partie centrale et deux ailes, encadrant une cour. Dans la partie centrale et dans une aile

se trouvent les classes, tandis que l'autre aile, autrefois logis d'instituteur, abrite actuellement le service administratif.

La forme et l'étendue du bâtiment scolaire en tant que construction affectée à un service public témoignent d'un esprit nouveau et de tendances nouvelles qui se manifestèrent dans l'architecture serbe dès le règne du prince Miloš. La nouvelle administration d'État mettait ainsi en évidence sa ferme résolution de signaler l'importance sociale et culturelle de l'éducation nationale dans l'architecture «à l'européenne» du bâtiment scolaire de Mačkat.

Le type de bâtiment à deux ailes — appelé en Europe type en «U» — fut adopté dans l'architecture de Serbie en tant que solution judicieuse satisfaisant à la fois aux exigences sanitaires et à celles posées par la fonction du bâtiment. Ce type fut pratiqué en Serbie jusque dans l'entredeuxguerres.